

มูลนิธิระบบนิเวศไทย

พลเดช บันทัดกิจ

เลขาธิการสถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา
www.ldinet.org

ชาวผู้ไทรักษาป่าที่กาฬสินธุ์

วิวาทะระหว่างรัฐมนตรีจอมสภและกลุ่มพลังมวลชนในพื้นที่ผู้ต้องการสร้างเขื่อนแม่วงก์เพื่อแก้ปัญหาน้ำท่วม อ.ลาดยาว ฝ่ายหนึ่งกับนักอนุรักษ์และกระแสนชนชั้นกลางที่ต้องการรักษาระบบนิเวศผืนป่าตะวันตกอีกฝ่ายหนึ่งกำลังร้อนแรง และต้องรอดูกันต่อไปว่าจะลงเอยอย่างไร

เมกะโปรเจกต์ของรัฐที่ก่อสร้างโครงสร้างพื้นฐานขนาดใหญ่ นับเป็นสิ่งที่ยังผลกระทบบรุนแรงที่สุดต่อระบบนิเวศ สัตว์ป่า พันธุ์พืช และชุมชนท้องถิ่น ไม่ว่าจะเป็นการสร้างเขื่อนที่เจาะกลางผืนป่าหรือตัดถนนที่แบ่งพื้นที่ออกเป็นสองซีก การศึกษาไอเอชเออย่างซื่อตรงและกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในเชิงคุณภาพ จึงมีความสำคัญมาก

เมื่อเดือนก่อน ผมและพรรคพวกกลุ่มหนึ่งได้ขึ้นไปเยี่ยมชุมชนชาวผู้ไทที่ อ.ภูผามาศ จ.กาฬสินธุ์ ที่นั่นชาวบ้านเขารักป่าชุมชนของเขาเป็นที่สุด เมื่อ 5 ปีที่แล้วเขามีป่าชุมชนป่าเดียว เนื้อที่ 1,268 ไร่ ไปคราวนี้พบว่าพวกเขาสามารถขยายเครือข่ายป่าชุมชนออกไปอีก 6 ป่า รวมเนื้อที่ 27,666 ไร่ ป่าที่มีอยู่เดิมก็สูงทึบและอุดมสมบูรณ์กว่าแต่ก่อนเป็นอันมาก

ป่าชุมชนโคกป่าซี้เป็นป่าสาธารณะที่อยู่ในพื้นที่เขตป่าสงวนแห่งชาติดงแย้ เขตตำบลหนองห้าง ประชาชนที่อาศัยอยู่โดยรอบเป็นชนเผ่าผู้ไทซึ่งมีวัฒนธรรมวิถีชีวิตที่อิงอยู่กับธรรมชาติ อาศัยป่าเป็นแหล่งเก็บน้ำ ที่อยู่อาศัย

อาหาร ยารักษาโรค และอื่นๆ ชาวผู้ไทจึงปลูกฝังให้ลูกหลานมีความรักและหวงแหนผืนป่าในรอบห้าปีที่ผ่านมาจากกล่าวได้ว่า ที่นั่นไม่มีการตัดไม้ทำลายป่าเลย ไฟป่าก็ไม่มี เพราะชาวบ้านเขา “เอาอยู่”

ป่าชุมชน เป็นองค์กรจัดตั้งของชุมชนที่ดูแลรักษาฐานทรัพยากรป่า รวมถึงแหล่งน้ำและที่ดินที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นสมบัติสาธารณะและเป็นสวัสดิการของชุมชนไปด้วยกัน กรมป่าไม้เริ่มยินยอมให้ชาวบ้านเข้ามาดูแลรักษาป่าเพื่อเป็นแนวกันชนระหว่างเขตป่าอนุรักษ์กับเขตที่ทำกินของประชาชน โดยให้ขึ้นทะเบียนเป็นป่าชุมชนมาตั้งแต่ปี 2543 มีระบบการวางเขตแนวที่ชัดเจนโดยใช้จีพีเอสช่วย

น่าชื่นใจที่เจ้าหน้าที่กรมป่าไม้ยุคนี้เขาทำงานร่วมกับชุมชนได้ค่อนข้างดี ป่าชุมชนที่ประสบความสำเร็จจะมีลักษณะการจัดการร่วมที่เด่นชัด (co-management) เขามีชุดตัวชี้วัดความเข้มแข็งของป่าชุมชน โดยดูจากความอุดมสมบูรณ์ของป่าไม้ ดูการใช้ประโยชน์ด้านเศรษฐกิจชุมชน ดูการจัดการที่ดี และการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนอย่างเข้มแข็ง

ป่าชุมชนมีหน่วยนับเป็นโครงการหรือขนาดของพื้นที่ป่าตามภูมินิเวศ เป็นจำนวนไร่ ปัจจุบันมีป่าชุมชนจำนวน 8,186 แห่ง ใน 68 จังหวัด มีเนื้อที่รวม 3.49 ล้านไร่ ทั้งหมดนี้ขึ้นทะเบียนตั้งแต่ปี 2543-30 มิ.ย. 2556 แต่น่าเสียดายว่า ถ้ามีข้อมูลการประเมินความเข้ม

แข็งเป็นรายป่าก็จะมีประโยชน์อย่างยิ่งต่อการวางแผนสนับสนุนการพัฒนาในภาพรวม

จากประสบการณ์ที่ไปค้นหาผลงานชุมชนคนรักป่าทั่วประเทศในรอบ 15 ปี เราพบว่าความยั่งยืนของป่าชุมชนมีปัจจัยสำคัญอยู่ที่ชุมชนเข้มแข็งครับ

ชุมชนตำบลหนองห้าง ประกอบด้วย 9 หมู่บ้าน 1,591 ครัวเรือน ประชากร 5,091 คน มีความเป็นชาติพันธุ์ผู้ไทที่รักและภาคภูมิใจในวัฒนธรรมของตน มีสายสัมพันธ์ภายในที่แข็งแรง มีความรักสามัคคีและเชื่อใจไว้วางใจกันสูงมาก ดูได้จากการเป็นสมาชิกสหกรณ์เครดิตยูเนียนกันสูงมากถึง 95% มีเงินออมทรัพย์กว่า 60 ล้านบาท

นอกจากนี้ยังทำวิสาหกิจชุมชนเพื่อการพึ่งตนเองในท้องถิ่นอีกหลายอย่าง เช่น ร้านค้าชุมชนที่จำหน่ายผลิตภัณฑ์ชาวบ้าน ที่ขึ้นชื่อคือผ้าไหมพื้นบ้านและสิ่งจักสาน มีบ่อน้ำร้อนชุมชนมีโรงปุ๋ยอินทรีย์ชุมชน ทุกอย่างเป็นระบบสหกรณ์ที่ทุกคนเป็นเจ้าของ โดยเฉพาะโรงปุ๋ยมี 4 โรง สร้างสมัยโครงการ 1 ตำบล 1 ล้านบาท ที่ผมเข้าไปช่วยรัฐบาลคุณทักษิณทำงานร่วมกับกระทรวงมหาดไทย โรงปุ๋ยติดกันมากในยุคนั้น ปัจจุบัน 80% กลายเป็นอนุสาวรีย์ที่ถูกทิ้งร้างไปหมดแล้ว แต่นี่กลับมีประสิทธิผลสูงมาก

เมื่อป่าชุมชนโคกป่าซี้ได้รับการยกย่องจากภายนอก หน่วยงานทุกกระทรวงต่างก็เข้าไป

ต่อ ยอดขยายผล ป่าชุมชนกลายเป็นค่ายฝึก
อบรมทั้งเด็กและผู้ใหญ่ในโครงการต่างๆ ค่าย
ยาเสพติด ค่ายเยาวชนคนอนุรักษ์ป่า เป็นห้อง
เรียนธรรมชาติของโรงเรียน 3 แห่งของชุมชน
มีเด็กกลุ่มต่างๆ ผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนเข้าไป
ศึกษาธรรมชาติเดือนละหลายรุ่นไม่ได้ขาด มี
โครงการคีนยา (สมุนไพรมะ) ให้ป่า มีครู
ภูมิปัญญาด้านต่างๆ รวม 3 คนที่คอย
ถ่ายทอดความรู้ให้ลูกหลาน

ผมสังเกตจากชีวิตความเป็นอยู่และ
บ้านเรือน ชาวบ้านที่นี่ไม่น่าจะมีคนรวย แต่ดู
เหมือนว่าจะไม่มีใครจนเช่นกัน จึงถามแกนนำ
กลุ่มหนึ่งว่าในชุมชนมีคนจนบ้างหรือไม่ พวกเขา
มองหน้ากันแล้วคิดอยู่พักใหญ่ก่อนตอบว่า
มีอยู่สองคนไม่รู้จะเรียกว่าจนหรือเปล่า คือ
เป็นคนวิกลจริตที่ชอบเร่ร่อนไปนอนตามวัด
และที่ต่างๆ ชุมชนเคยช่วยกันทำที่พักให้ก็
ไม่ยอมอยู่กับที่ แต่ก็ไม่ได้ทำให้ใครเดือดร้อน

ที่นี่ยังเป็นตัวอย่างรูปธรรมของตำบล
ทั้งตำบลที่เป็นชุมชนอยู่ดีมีสุข ชุมชนเข้มแข็ง
ชุมชนจัดการตนเองหรือชุมชนสุขภาวะ สุดแต่
ใครจะเรียกกัน เขามีฐานขององค์กรชุมชนที่เข้ม
แข็งและหลากหลายอยู่เต็มพื้นที่ไปหมด ทั้งกลุ่ม
ออมทรัพย์เครดิตยูเนียน กลุ่มวิสาหกิจชุมชน ป่า
ชุมชน กองทุนหมู่บ้าน กลุ่มอาชีพ สภาองค์กร
ชุมชน กองทุนสุขภาพชุมชน โรงพยาบาล
ส่งเสริมสุขภาพ และมีองค์กรปกครองท้องถิ่นที่
บริหารโดยลูกหลานชาวผู้ไทครับ ■